

i Hladni rat (zadobivanjem podrške lokalnog stanovništva neprijateljske zemlje) te sigurnost saveznika (kako na vojnom tako i na planu sprečavanja nepogoda itd.) (str. 231-232).

Zaključno se, s knjigom *Budućnost moći*, valja prisjetiti kako Nye daljnje razvijanje tranzicije i difuzije moći vidi kao trodimenzionalnu šahovsku ploču. Na prvom se mjestu nalazi ploča koja predstavlja vojnu moć, a tu i dalje prevladava SAD. Druga se ploča odnosi na ekonomsku partiju šaha u kojoj je više igrača u prednosti: Kina, SAD, Europa, Japan itd. Treća ploča predstavlja partiju državnih i nedržavnih aktera. Zaključak je da u takvoj hijerarhiji odnosa SAD kroz XXI. stoljeće neće izgubiti status velesile, ali će imati ozbiljnu konkurenciju u Kini te će opstati isključivo upotrebom meke i pametne moći.

Kritičari Josephu Nyeu obično prigovaraju zbog stila pisanja kojim iskače iz akademskih okvira namjenjujući svoj rad široj javnosti. U pristupu problematici vidljivo je iskustvo rada u državnoj službi. *Budućnost moći* puna je savjeta američkim vanjskopolitičkim donositeljima odluka, čime su uspješno izbjegnuta prazna apstraktna razmatranja i kruta akademska kvaziobjektivnost. Usprkos osebujnom stilu i pristupu, koji katkad nisu na razini najviših zahtjeva znanstvene temeljitosti i dosljednosti, u knjizi *Budućnost moći*, nakon dva desetljeća iscrpnih analiza procesa međunarodne politike, autor nam nudi originalnu sintezu definicija, analiza i upozorenja o funkciji i evoluciji političke moći u međunarodnim odnosima.

Petar Popović

Prikaz

Paul Johnson

**Moderna vremena:
Povijest svijeta od 1920-ih do 2000.**

Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, 863 str.

Moderna vremena britanskog povjesničara, novinara i književnika Paula Johnsona specifična je knjiga u kojoj se paralelno s političkim događanjima i procesima prate i povezuju znanstveni, tehnološki i kulturalni aspekti burnog 20. stoljeća. Rijetke su knjige povijesne tematike koje na tako složen, ali pregledan način pružaju sveobuhvatnu sliku političke povijesti tog razdoblja. Paul Johnson (1928) autor je dvadesetak vrlo zapaženih historiografskih djela, a među najpoznatijima su: *The Holocaust, A History of the American People, A History of Christianity, Napoleon* i *Pope John Paul II and the Catholic Restoration*. *Moderna vremena* doživjela su nekoliko izdanja i prevedena su na petnaest jezika.

Prvo poglavlje knjige, naslovljeno *Relativistički svijet*, služi kao svojevrsni uvod u poslijeratne dvadesete godine. Poremećaji u Europi i svijetu koji su uslijedili nakon Prvog svjetskog rata i njegova nezadovoljavajućeg mira u stanovitom su smislu, navodi autor, bili očekivani. Rat je pokazao kolikom se brzinom suvremena nacionalna država može širiti i koliko agresivna može biti. Nakon što je rat bio okončan, mnogi su ljudi počeli shvaćati ozbiljnost takva razvoja događaja, no kazaljke sata

nisu se mogle vratiti na srpanj 1914. godine. Stari je poredak bio mrtav, a novi poredak, s posve novim vrijednostima, počeo je zauzimati njegovo mjesto.

U 1920-ima Marx, Freud i Einstein prenijeli su istu poruku: svijet nije ono što se čini. Osjetima, čije su empirijske percepcije oblikovale našu predodžbu o vremenu i prostoru, ispravnom i pogrešnom, zakonu i pravdi te prirodi čovjekova ponašanja u društvu, nije trebalo vjerovati. "Dapače, marksistička i frejdovska analiza udružile su se da, na svoje različite načine, podriju visokorazvijen osjećaj osobne odgovornosti i dužnosti prema utvrđenom i objektivno istinitom moralnom kodeksu, koji je bio u središtu europske civilizacije devetnaestog stoljeća. Dojam koji su ljudi stekli zahvaljujući Einsteinu, o svemiru u kojemu su sva mjerila vrijednosti relativna, poslužio je potvrđivanju te vizije koja je i obeshrabrivala i razveseljavala – moralne anarhije" (19). Počelo se, prvi put na općoj razini, širiti uvjerenje da više nema nikakvih apsolutnih pojmova: vremena i prostora, dobra i zla, znanja i, ponad svega, vrijednosti.

Drugo poglavlje, pod naslovom *Prve despotske utopije*, govori o Lenjinovu preuzimanju vlasti i stvaranju Sovjetske Rusije, o uzrocima nastanka fašizma i dolasku Mussolinija na vlast u Italiji. "Lenjin bijaše prvi od nove ljudske vrste: profesionalni organizator totalitarne politike. Čini se da mu nikad, od rane mladosti nadalje, nije palo na um da je bilo koja druga vrst ljudske aktivnosti vrijedna bavljenja. Poput pustinjaka, okrenuo je leđa običnome svijetu" (60). U godinama prije 1914. Lenjin je iz izgnanstva u Švicarskoj nemoćno promatrao Mussolinijevo napredovanje, s

jedne strane s odobravanjem, a s druge sa zavišću. Kao marksistički heretici i nasilni revolucionarni aktivisti, Lenjin i Mussolini dijelili su, navodi Johnson, šest bitnih zajedničkih značajki: obojica su se posve protivila buržoaskim parlamentima i bilo kakvoj vrsti "reformizma"; obojica su doživljavala Partiju kao visoko centraliziranu, strogo hijerarhijsku i strogo discipliniranu organizaciju za promicanje socijalističkih ciljeva; obojica su željela vodstvo profesionalnih revolucionara; nijedan od njih nije imao nikakva pouzdanja u sposobnost proletarijata da se sam organizira; obojica su smatrala da revolucionarna svijest može do masa doprijeti izvana, preko revolucionarne, samoovlaštene elite; naposljetku, obojica su vjerovala da će, u dolazećoj borbi između klasa, organizirano nasilje biti konačni arbitar. Prvi svjetski rat iznjedrilo je bifurkaciju lenjinizma i Mussolinijeva protofašizma.

Autor izvrsno opisuje i poznate izbore za konstituantu koji su zapravo bili prvi i posljednji istinski parlamentarni izbori u Rusiji na kojima su pobjedu odnijeli seljacima usmjereni Socijalni revolucionari. Lenjin je tada djelovao brzo. U stanovitoj pometnji boljševički su aktivisti fizički zaposjeli aparat moći. U tim početnim fazama preuzimanja vlasti Lenjin je u cijelosti ovisio o oružanim družinama koje je Trocki organizirao putem petrogradskog sovjeta. Vjerujući da je nasilje bitan element u revoluciji, Lenjin nikad nije prezao od primjene terora. Do konca 1917. Čeka, Lenjinova tajna policija, već je bila "država u državi". Ta nova despotska utopija nije imala nikakvih protuteža ili kočnica. Crkva, aristokracija i buržoazija bile su pometene s puta. Sve što je preostalo bilo je u vlasništvu ili pod nadzorom države.

U Italiji Mussolinijevo je govorništvo do rane jeseni 1922. steklo samopouzdan i državnički prizvuk. Do tada je već bio u tajnome kontaktu s dvorom, Vatikanom, vojskom, policijom i krupnim poduzetništvom. I znao je što želi – upravljati Italijom kako se njome nije upravljalo još od rimskih vremena: čvrsto, pravedno, čestito, pošteno, a prije svega efikasno. Mussolini je došao na vlast krajem listopada 1922. Sebe je doživljavao više kao nacionalnog nego kao stranačkog vođu. Govorio je da vlada uz privolu jednako kao i silom.

Treće poglavlje, *U očekivanju Hitlera*, u cijelosti je posvećeno gospodarskim i političkim problemima weimarske Njemačke. Nakon katastrofalnog poraza u ratu vojska je vlast predala u ruke civilima i njima prepustila nezahvalnu zadaću da dogovore primirje i potpišu mir. Weimarski ustav, nastao u suradnji sa slavnim sociologom Maxom Weberom, predviđao je potpunu parlamentarnu financijsku samostalnost. Smatralo se da sadrži sve najbolje značajke američkog ustava. No unesena je jedna bitna razlika – šef države nije bio predsjednik, nego kancelar – predsjednik vlade, stranačka ličnost odgovorna parlamentu. Za mnoge Nijemce, odgojene na ideji da su Njemačka i Nijemci nekakva metafizička, organska cjelina, prizor podijeljenog, zakrčenog parlamenta bio je posve neprirodan. Taj ustavni rascjep, očit za vrijeme prvog predsjednika, socijalista Friedricha Eberta, postao je još izraženiji za vrijeme drugog predsjednika, feldmaršala Paula von Hindenburga, a nestao je u potpunosti, kao i Weimarska republika, dolaskom Adolfa Hitlera na vlast.

U sljedeća dva poglavlja autor se bavi najvažnijim međuratnim silama – Velikom

Britanijom i Francuskom, njihovim kolonijama i unutarnjopolitičkim previranjima. Posebnu pažnju posvećuje još jednoj sili koja se nakon Prvog svjetskog rata afirmirala kao velika sila – Japanu. Slom ustavne vlasti u Japanu nije bio samo unutarnjopolitički događaj, već je bio neraskidivo povezan s ciljevima japanske vanjske politike. Većina je Japanaca teritorijalnu ekspanziju smatrala bitnim elementom ulaska u moderni svijet. Svrha prigrabljivanja Koreje bila je uskratiti je europskim silama i uspostaviti Japan kao trgovinskog, političkog i vojnog čelnika Dalekog istoka. Britanski utjecaj na Japan oslabio je u međuratnom periodu, a Amerika je poprimila oblik nepomirljivog neprijatelja. Unutar samog Japana tada dolazi do pomicanja moći od ministarstava vanjskih poslova u korist vojske, osobito mlađih časnika prožetih fanatičnim žarom.

Šesto i sedmo poglavlje, *Posljednja arkadija* i *Dégringolade*, autor posvećuje Sjedinjenim Američkim Državama i trojici, u literaturi često zapostavljenih, američkih predsjednika – Hardinga, Coolidgea i Hoovera. “Pod Hardingom, a još više pod Coolidgeom, SAD je uživao opći prosperitet koji bijaše historijski jedinstven u njihovom iskustvu ili iskustvu bilo koje druge zajednice. Kad je desetljeće minulo, a prosperitet je, za trenutak, posve bačen u sjenu, u retrospektivi su ga, napose pisci i intelektualci, smatrali prostački materijalističkim, grozničavim, filistarskim, i u isto vrijeme nebitnim i prolaznim, koje nije zaslužno ni za kakvo čvrsto ljudsko postignuće” (232). Dvadesete su, bez sumnje, bile najsretnije desetljeće u američkoj povijesti, čak sretnije od pedesetih, jer je nacionalna kohezija, uzrokovana razmjernim

obiljem, bila nova i uzbudljiva. Autor smatra da je korporativizam na jenkijevski način bio američki odgovor na nove reforme u Europi, napose na Mussolinijev fašizam, a Hoover je bio njegov istaknuti impresario i ideolog. Roosevelt je mnogo potrošio na javne radove, ali je to – prema Johnsonu – opet bila stara Hooverova politika u nešto većem opsegu. “U svim bitnim pojedinostima, New Deal je nastavio inovativni Hooverov korporativizam” (270).

Jedno od najznačajnijih poglavlja knjige zasigurno je osmo, naslovljeno *Vragovi*. Obrađuje dolazak Staljina na vlast i likvidaciju lijeve i desne opozicije te Hitlerovo osvajanje vlasti u Njemačkoj. Johnson ističe kako kod Staljina, za razliku od Lenjina, nasilje nije bilo u funkciji ideološke strasti, nego ostvarenja vlastitih političkih ciljeva.

Hitlera je na vlast doveo strah od komunizma. Weimarska je Njemačka bila vrlo nesigurno društvo; trebala je, a nikad nije dobila, državnika koji bi nadahnuo samopouzdanje nacije. Od trenutka kada je imenovan kancelarom, Hitler je djelovao jednakom brzinom kao i Lenjin u listopadu 1917. Parlamentarna je demokracija među mnogim Nijemcima bila vrlo nepopularna, pa je Hitler obećao da će je ukinuti i nadomjestiti jednostranačkim sustavom. Johnson navodi da su njegovi izbori bili izbori da se svrši s izborima, a njegova stranka da se svrši sa strankama. Dalje navodi da, iako bez presedana, “zvjerstva nacističkog i sovjetskog totalitarnog režima 1930-ih neobično malo su djelovala na svijet, iako je priroda (ako ne i opseg) obaju, a osobito prvo spomenutog, bila tada razmjerno dobro znana. Više je pozornosti bilo usredotočeno na Hitlerove zločine, dijelom zato

što su bili bliže Zapadu, dijelom zato što se njima često otvoreno hvalisalo, ali uglavnom zato što im je publicitet dala sve veća emigrantska populacija intelektualaca” (319).

Dvadesetih godina zapadne su demokracije održavale neku vrst klimavog svjetskog poretka, s jedne strane putem Lige naroda, a s druge putem anglo-američke financijske diplomacije. Johnson na jednostavan i pregledan način opisuje slom tog sustava koji otvara vrata dobu međunarodnog “banditizma”. U tom novom dobu autoritarne se države ponašaju u skladu sa svojim vojnim mogućnostima – agresivno i osvajački, dok zemlje voljne poštivati zakon bivaju gospodarski upropastene ili jednostrano razoružane. Prva od tih “banditskih” sila bila je Japan – napeta, pothranjena i sve očajnije autoritarna zemlja. Druga je bila Italija – također napeta, agresivna i s aspiracijama prema Abesiniji. Johnson u ovom dijelu ne izostavlja ni građanski rat u Španjolskoj i daje realnu sliku krvavog sukoba koji su pomagale nacistička Njemačka i fašistička Italija kao uvod u ratni sukob koji će započeti u rujnu 1939. godine.

Razumljivo, Johnson najviše pažnje posvećuje Njemačkoj. Tako se u poglavlju *Svršetak stare Europe* bavi kompleksnom tematikom nacističke Njemačke i Hitlerovom vanjskom politikom od 1933. do napada na SSSR 22. lipnja 1941. godine. Fenomen Hitlera, naglašava Johnson, ne možemo sagledati drugačije nego u spoju s fenomenom sovjetske Rusije. Baš kao što ga je strah od komunizma doveo na vlast, tako ga je taj isti strah ondje i zadržao. Početak sovjetske kontraofenzive 6. prosinca 1941. označio je točku u kojoj je Hitler

izgubio kontrolu nad ratom. On je dominirao svjetskom politikom otkad je 1936. umarširao u Rajnsku oblast, uvijek držeći inicijativu samo u svojim rukama. Sada je nenadano postao sluga zbivanja, a ne njihov gospodar.

Trinaesto poglavlje, *Mir strahom*, opisuje svijet neposredno nakon Drugog svjetskog rata i početak zahlađenja odnosa SAD-a i Sovjetskog Saveza. Amerika je tada preuzela niz formalnih obveza prema Europi, koje su postale osnovom zapadne globalne politike za narednu generaciju. Započela je proces ukidanja jaza između sjeverno-američkog i europskog životnog standarda i usput otvorila jednako kataklizmički jaz između zapadne i istočne Europe – Željezna je zavjesa postala granicom između izobilja i nestašice. Autor se u ovom dijelu knjige također bavi i Korejskim ratom, procesom dekolonijalizacije te napetostima između suprotstavljenih blokova.

Jedan od značajnijih dijelova knjige jest poglavlje koje govori o zbližavanju Francuske i Njemačke nakon 1945. godine i stvaranju Europske ekonomske zajednice. Autor ističe da su Adenauer, De Gasperi i De Gaulle bili “veliki preživjeli”. Ljudi koji su svoju priliku možda propustili prije katastrofe Drugog svjetskog rata, ali su je zato po svršetku rata prihvatili u svoj svojoj punomoći. Taj značajni dio povijesti detaljno je razrađen u poglavlju *Europski Lazar*.

U sljedećem poglavlju, *Pokušaj samo-ubojstva Amerike*, Johnson daje uvid u američku politiku pedesetih i šezdesetih godina, obrađujući kubansku krizu i rat u Vijetnamu. Na originalan način prikazuje američke predsjednike tog razdoblja te nastoji objektivno opisati njihove karakterne

osobine. Navodi da su Eisenhowerove godine bile kulminacija američke prevlasti. “Zid kolektivne sigurnosti oko vanjskog ruba komunističkoga bloka bio je dovršen. Iza njegovih su bedema, prvo Amerika, a potom zapadna Europa, uživale blagostanje bez presedana” (637). Bio je to nanovo prosperitet dvadesetih, no manje frenetičan i sigurniji, daleko šireg društvenog raspona, na jednoj i na drugoj strani Atlantika.

Širenje Hladnog rata tijekom sedamdesetih na praktički svaki dio globusa posebno je opisano u poglavlju *Kolektivističke sedamdesete*. Hladni rat je ovom desetljeću stvorio ozračje kronične nesigurnosti karakteristične za tridesete. Dolazi do jednakog sindroma nezaposlenosti, ekonomskog truljenja, naoružavanja i agresije. Sovjetska politika, naglašava Johnson, nipošto nije bila jedini čimbenik. Amerika je jednakim dijelom bila odgovorna za izbijanje nasilja.

Posljednje poglavlje, *Oporavak slobode*, obrađuje osamdesete i devedesete godine prošlog stoljeća. Ponajviše opisuje unutarnje teškoće Sovjetskog Saveza i njegov raspad u vrijeme Gorbačovljeve *perestrojke*. “Sâm je sovjetski sustav dospio pod sve jače opterećenje. A sve veće mnoštvo problema u Rusiji podrovalo je i njezin status kao velesile i volju njezinih vladara da nastave hladni rat. S početkom 1990-ih, užasavajuća vizija termonuklearnoga konflikta izbljedjela je i činilo se da je svijet sigurniji, stabilniji i, ponad svega, da više obećava” (726). Kapitalne promjene kojima su okončane tri četvrtine stoljeća sovjetskog komunističkog totalitarizma i nanovo iscrtan ideološki i politički zemljovid istočne Europe zbile su se u kontekstu sve bržeg propadanja sovjetske privrede kao

cjeline. Tako se 1989. godina, koju je ljevica po cijelom svijetu planirala proslaviti kao dvjestogodišnjicu Francuske revolucije, pretvorila u nešto posve drugo: pravu godinu revolucija protiv etabliranog marksizma-lenjinizma.

Knjiga *Moderna vremena* iznimno je djelo u kojem autor složenu povijesnu tematiku predstavlja na pregledan i sveobuhvatan način. To opsežno djelo podijeljeno je na dvadeset poglavlja u kojima autor dotiče gotovo sve zemlje svijeta, analizira njihovu vanjsku politiku, unutarnjopolitičke probleme, krize, uspone i "povijesne nepravde". Pritom ne zaobilazi neugodne epizode povijesti, nego pokušava nepristrano objasniti okolnosti njihova nastanka. Opisuje i karakter vodećih političara i povijesnih ličnosti, nastojeći i njime objasniti njihovo političko ili društveno djelovanje. Johnson piše jednostavno, pitko i dinamično i na taj način potpuno zaokuplja pažnju čitatelja. *Moderna vremena* obiluju i slikovnim materijalom, fotografijama ljudi i događaja, što im daje dodatnu vrijednost. Ta je knjiga nezaobilazna za one struke koje prate povijest 20. stoljeća, a to su prvenstveno, uz povjesničare, politolozi, sociolozi i novinari, ali je isto tako izuzetno interesantna i korisna i za šire čitateljstvo.

Bruno Korea Gajski

Prikaz

Miloš Krpan Izabrani spisi

DAF, Zagreb, 2010, 263 str.

Miloš Krpan bio je jedan od vodećih radničkih prvaka u Slavoniji na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Osim što je aktivno sudjelovao u radničkom pokretu, pisao je članke koji su izlazili u *Posavskoj Hrvatskoj*, *Slobodi* te *Hrvatskom braniku*. Upravo ti članci čine "izabrane spise" koje je uredio Dejan Dedić u sklopu biblioteke "Studije i pretisci".

Unatoč činjenici da je radnički pokret činio "centar domaćeg historijskog istraživanja" u drugoj polovici 20. stoljeća, brodski je učitelj Miloš Krpan izuzet iz opće povijesti radničkog pokreta. Ipak, postoje "male znanstvene oaze" koje sadrže određene podatke u vezi s Milošem Krpanom. Radi se uglavnom o radovima slavonskobrodskih povjesničara, poput Ivana Jelića i Ivana Kovačevića.

Nakon detaljne analize radničkog pokreta tijekom druge polovice 20. stoljeća, domaća je znanost poslije 90-ih godina prestala istraživati radnički pokret i sindikate. Međutim, inozemna literatura obiluje izdanjima koja govore o radničkom pokretu, sindikatima i ulozi sindikata u kapitalističkom dobu. Među mnogobrojnim naslovima ističe se knjiga Michaela Mauera pod naslovom *The Union Member's Complete Guide: Everything You Want and Need to Know about Working Union*, zatim knjiga